

Kur'an Mesajı
19,20-21

KADER

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ

﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ﴾

“Biz herşeyi bir kaderle (bir ölçü, düzen ve planla) yaratmışızdır.”
(Kamer: 37/49)

Bu âyette Allah'ın, herşeyi belli bir kader (ölçü, miktar ve düzen) ile yarattığı vurgulanmaktadır. Müfessirler, buradaki *kader* (قَدْرٌ) kelimesini, Allah'ın ezelde insanların yapacakları işleri ve kâinattaki her şeyi planlayıp takdir ettiği şeklinde açıklayan rivâyetler aktarırlar. Bu rivâyetlere göre bu âyet inince bazı Sahâbîler, Hz. Peygamber(s.a.v.)'e gelip: “Öyle ise çalışmak niçin? Kadere güvenip çalışmayı bıraksak olmaz mı? Yaptığımız iş, bizim yeni yaptığımız bir şey midir?” demişler. Peygamber (s.a.v.): “Siz amel ediniz, herkese yaratıldığı iş kolaylaştırılır.”¹ demiş. Yine rivâyete göre müşrikler gelip peygamberler hakkında tartışmışlar, bu iki âyet inmiş.²

Bir rivâyete göre Hz. Peygamber, bu âyetin, âhir zamanda gelecek ve Allah'ın kaderini yalanlayacak bir cemâat hakkında indiğini söylemiş.³

Abdullah ibn Ömer yoluyla da Peygamber'in: “Her ümmetin mecûsîleri vardır, Benim ümmetimin mecûsîleri de ‘kader yoktur’ diyenlerdir. Hasta olurlarsa onları sormayınız, ölürlerse cenazelerine gitmeyiniz!” dediği rivâyet edilmiştir.⁴ Ebû Hüreyre'ye bağlanan bir rivâyete göre: “Peygamber (s.a.v.) geldi, biz kader hakkında tartışıyorduk. O kadar kızdı ki yüzü kızardı, yanaklarında birer nar dânesi belirir gibi oldu. Sonra şöyle buyurdu:

– Size böyle mi emredildi? Ben size bunun için mi gönderildim? Sizden öncekiler bu hususta tartışmaya girince helâk oldular. Ben size tartışmamanızı kesinlikle emrettim, emrettim!”⁵

İşte tefsîrle uğraşanlar bu rivâyetlere dayanarak *kader* sorununa

1. Buhârî, *Tefsîr*, sûre: 92/3-5, 7, Edeb: 120, Kader: 4, Tevhîd: 54; Müslim, Kader: 6-7; Ebû Dâvûd, Sünnet: 16; Tirmizî, Kader: 3, *Tefsîr*, sûre: 11; İbn Mâce, Mukadime: 10, Ticârât: 2; İbn Hanbel, *Müsned*: 1/6...

2. *et-Tâc*: 4/249. Buhârî ve Müslim rivâyet etmişlerdir.

3. İbn Kesîr, *Tefsîr*: 4/268. İbn Ebî Hâtîm'den alınmıştır.

4. İbn Hanbel, *Müsned*: 2/86, 5/407. Benzeri Ebû Dâvûd, Sünnet: 16; İbn Mâce, *Mukaddime*: 10'da vardır.

5. Tirmizî, Kader: 1; *et-Tâc*: 4/249.

girmişlerdir. Kader, Allah'ın ezeli ilmi, planıdır ve Allah, zamansız olduğu için O'nun ilmini, bizim ölçülerimizle değerlendirip o bilginin mâhiyeti hakkında bir hüküm vermemiz yanlış olur. Ancak kader hakkında gelen bu rivâyetlerin içeriği Kur'ân'a aykırıdır. Çünkü Kur'ân'ın, gaybı Allah'tan başka hiç kimsenin bilmeyeceği (*Neml: 48/65*) prensibine aykırıdır. Bunların, çeşitli düşünce sahipleri (mezheb mensupları) arasında, bu konuda çıkan tartışmalar sonucunda üretildiğinde şüphe yoktur.

Bir kere bu iki âyetin, kaderi inkâr edenler hakkında indiğini söyleyen rivâyet uydurmazdır. Çünkü Hz. Peygamber zamanında Müslümanlar arasında kader tartışmaları yoktu ki onlar hakkında âyet insin? Kaderi inkâr edenlerin, bu ümmetin mecûsîleri olduklarını, onların cenazelerine dahi gidilmemesini söyleyen hadîsin, uydurma olduğu, su götürmez bir gerçektir. Çünkü bu, Kaderiyye'ye karşı uydurulmuş bir sözdür. Bunda mezhep tartışmalarının parmağı açıkça görülmektedir. Zaten İbn Kesîr de bu şekliyle bu hadîsi, altı kitaptan hiçbirinin rivâyet etmediğini, kaderi yalanlayanların meshedileceğini (hayvan kılığına sokulacağını) bildiren bir hadis için de Tirmizî'nin garîb dediğini kaydediyor.⁶

Bu âyetlerin, gelip Peygamberle kader hakkında tartışan müşrikler hakkında indiği rivâyeti⁷ de doğru olamaz. Çünkü Peygamber'le müşrikler arasındaki temel tartışma konusu kader değil, Allah'ın birliği, yalnız O'na tapılacağı ve âhiret sorumluluğu mes'elesi idi. Yoksa müşrikler, aslında kaderciler idiler ve onlar kadere *dehr* adını veriyor, kendilerini helâk edenin *dehr* (felek) olduğunu söylüyorlardı.⁸ Peygamber'in, müşriklerle, sonradan çıkan kelâm üslûblarıyla tartıştığı görülmemiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de de bu tür tartışmalar yoktur. Onun üslûbu herkesin anlayacağı açıklık ve netliktedir.

Kaldı ki bu âyetler Mekke'de inmişti. Ebû Hureyre ise Medîne döneminin sonlarında gelip Müslüman olmuş ve Peygamber'in sohbetine katılmıştır. Onun, Mekke döneminin ilk yıllarında inmiş olan âyetlerin iniş sebebini bilmesi çok uzak bir olasılıktır. Çünkü kendisi olaya tanık olmamıştır. Olaya tanık olanlardan da böyle bir rivâyet gelmemiştir.

Ayrıca bu iki âyetin, böyle ferdî bir vak'a üzerine indiği varsayılırsa

6. *Tefsîr: 4/269.*

7. Tirmizî, *Tefsîr*, sûre: 54; Müslim, Kader: 19.

8. *Câsiye: 65/24.*

öteki âyetlerden ayrı inmiş olması gerekir. Oysa âyetler öncesine ve sonrasına bağlıdır ve âyetlerin sözgeliminde kader konusu yoktur. Burada ve biraz sonra göreceğimiz üzere hemen bütün âyetlerde her şeyin bir hesap ve ölçü ile ve bir zamana bağlı olarak yaratıldığı, başıboş, ölçüsüz, hesapsız, plansız, gelişigüzel olmadığı anlatılmaktadır. Âyetler, kazâ ve kader tartışmalarını içermez.

﴿وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ﴾

“O'nun katında herşey bir mikdâr iledir”⁹

âyeti gibi,

﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ﴾

“Biz herşeyi bir kaderle (bir ölçü, düzen ve planla) yaratmışızdır.”

âyeti de herşeyin bir miktar ve ölçü ile yaratıldığını, bir zamanı bulunduğunu, zamansız, hesapsız, ölçüsüz ve plansız bir şey olmadığını belirtmektedir.

Âyetler, insanların kendi yaptıkları işler hakkında değil, Allah'ın yaptığı işler hakkındadır. Yani Allah herşeyi bir ölçü ve zaman ile yaratmıştır. Eski milletler nasıl helâk olup Allah'ın azâbına uğramışlarsa, bu müşrikler de bir gün o azâba uğrayacaklar, ateşin içine yüzü koyun sürüklenip atılacaklardır. Bunların azâba çarpılacakları zaman da gelecektir. Bunların yaptıkları kendi yanlarına kalmayacaktır. Zîrâ her yaptıkları tesbit ediliyor. İşte bu âyetlerin ardından gelen:

﴿وَلَقَدْ أَهَلَكْنَا أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ * وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ * وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌ﴾

“51- Andolsun biz sizin benzerlerinizi hep helâk ettik. Öğüt alan yok mudur? 52- İşledikleri her şey, kitaplarda mevcuttur. 53- Küçük, büyük hepsi satır satır yazılmıştır.”¹⁰

âyetleri, suçluların yaptıkları herşeyin, kitaplara yazılıp tesbit edildiğini, bu yaptıklarından hesaba çekileceklerini belirtmektedir.

Bu âyetler aynen: “Onun sağında ve solunda oturan iki alıcı (melek, onun sözlerini ve işlerini) kaydetmektedir. (İnsan,) Hiç bir söz söylemez ki

9.Ra'd: 87/8.

10.Kamer: 37/51-53.

yanında (onu) gözetleyen, dediklerini zapteden (bir melek) hazır bulunmasın.”¹¹, “Her insanın (amel) kuşunu boynuna doladık, kıyamet günü onun için, açılmış olarak bulacağı bir kitap çıkarırız: ‘Kitabını oku, bugün nefsin sana hesapçı olarak yeter!’ (deriz).”¹², “Kitâb (ortaya) konulmuştur. Suçluların onun içindekilerden korkarak: ‘Vah bize, bu kitâba da ne oluyor, ne küçük ne de büyük hiç bir şey bırakmıyor, her şeyi sayıp döküyor!’ dediklerini görürsün. Yaptıklarını hazır bulmuşlardır. Rabb'in kimseye zulmetmez.”¹³, “Artık kim zerre ağırlığınca hayır yapmışsa onu görür. Ve kim zerre ağırlığınca şer yapmışsa onu görür.”¹⁴, “O gün her nefis, yaptığı her hayrı hazır bulacaktır; işlediği her kötülüğü de. O kötülükle kendisi arasında uzak bir mesafe bulunmasını ister. Allah sizi kensinin (in emirlerine karşı gelmek)den sakındırıyor. Allah, kulllarına şefkatlidir.”¹⁵ âyetleri gibi insanların yaptıkları işlerin yazıldığını ve bu işlerin karşılığını mutlaka göreceklerini ifade etmektedir. Bunların bilinen anlamdaki kaderle bir ilgisi yoktur. Kur’ânı Kerîm’de Allah’ın, kendi işlerini planlayıp ölçü ve miktar ile yarattığı vurgulanmakta, fakat insanların işlerini Allah’ın takdir ettiği söylenmemektedir.

Hız. Peygamber döneminden hayli zaman sonra ortaya çıkan Kaderiyye, Cebriyye gibi fırkalar, Kelâm ekolleri, âyetlerde kendi düşüncelerini okumuşlar ve âyetleri, istedikleri gibi yorumlayabilmek için her fırka, kendisinden olmayana sapık gösterecek hadîsler üretmişlerdir. Bu konuda hadîs çok değildir. Daha ziyade bu rivâyetler, Sahâbîlere götürülmüştür. İbn Kesîr’in tefsîrine bakılırsa konu üzerindeki tartışmaları şiddeti anlaşılır.

Bu sözlerimizle bizim kaderi inkâr ettiğimiz anlaşılmasın. Elbette kader vardır. Fakat kader, Allah’ın ezelf bilgisi ve her şeyi bir hesaba, ölçüye ve plana göre yaratmış olması, olmuş ve olacak her şeyi bilmesi demektir. O’nun bilgisine sonradan bir şey eklenmez. O, olmuş ve olacak her şeyi bilir. Esasen zaman üstü olan Allah’ın zâtı için öncelik ve sonralık da yoktur. İşte Allah’ın bilgisi, bir anlamda O’nun planı, kaderidir. Fakat biz O’nun bilgisinin

11. Kâf: 34/17-18.

12. İsrâ: 50/13-14.

13. Kelf: 69/49.

14. Zelzele: 91/7-8

15. Âl-i İmrân: 94/30

mâhiyetini bilemeyiz. Çünkü O zamansız bilgidir. Biz zamanla sınırlıyız. Zaman içinde olanları biliriz. Zamansız zamanlı ile karşılaştırıp zamanlı hakkında bildiklerimizi zamansıza uygulamak ve böylece zamansız bilgi hakkında yargıya varmak doğru olmaz. Biz, âyetlerin, Kelâm ekollerinin ortaya çıkardığı *kadertartışmalarını* içermediği kanısındayız.

Râğıb el-İsfahânî, bu konuda özetle şu bilgiyi vermektedir:

“*Kader ve takdîr*, bir şeyin kemmiyyetini ve miktarını açıklamak, bir şeye güç vermektir. Allah'ın eşyâyı takdîri iki türdür: Biri eşyaya kudret vermesi, diğeri hikmeti uyarınca belli bir ölçü, biçim ve miktarda yaratmasıdır.

Allah'ın işi iki bölümdür. Biri, bir işi eksik ve fazla olmayacak biçimde ilk defa varlığa getirmesi ve yok edinceye veya değiştirmeye kadar onun varlığını sürdürmesidir. Diğeri de kökünü fi'len, parçalarını da potansiyel olarak kendi tasarımının dışına çıkmayacak biçimde yaratmasıdır. Hurma çekirdeğine hurma ağacı, insan tohumuna insan olmasını, diğeri hayvan tohumlarından da kendilerine benzer hayvanlar olmasını takdir etmesi gibi.

Allah'ın takdîri de iki türdür: Biri bir şeyin zorunlu veya mümkün olarak şöyle veya böyle olacağına veya olmayacağına hükmetmesi(karar vermesi)dir.

﴿ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ﴾

“*Allah her şey için bir ölçü (bir sınır) koymuştur.*”¹⁶

âyeti bu takdiri belirtmektedir. Diğeri ona kudret vermesidir.

﴿ فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ ﴾

“*Biz onu kadrettik, ne güzel kadrediniz!*”¹⁷

âyetinde Allah'ın, yarattığı şeye ya kudret, yahut ölçü biçim verdiğini, ya da şöyle veya böyle olmasına karar verdiğini anlatmaktadır.

Yaratıklar arasında ölümü takdir etmesi de, herşeyin ölümlü olmasına karar vermesidir. *Vâkı'a*: 46/6'ncı âyette Allah'ın, insanları ölümlü yarattığı anlatılmaktadır.

Müzzemmil: 3/20'de gecenin gündüz üzerine, gündüzün de gece üzerine

16. *Talâk*: 100/3

17. *Mürselât*: 33/23.

dolanmasını Allah'ın takdir ettiği, zamanın gece ve gündüz dilimlerine ayrılmasını Allah'ın takdir ettiği, yani böyle olmasına karar verdiği anlatılmaktadır.

Abese: 24/19'da Allah'ın, potansiyel yaratmasının, insanda yavaş yavaş ortaya çıktığına işaret edilmektedir.

Kader: Allah'ın ezeli bilgisindeki hükmü, *makdûr* ise ezeli hükmün yavaş yavaş ortaya çıkması anlamına da gelir.

﴿كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾

“O, her gün başka bir iştedir.”¹⁸

﴿وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنزِلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ﴾

“Hiçbir şey yoktur ki onun hazineleri, bizim yanımızda olmasın, ama biz onu bilinen bir kader (ölçü, miktar) ile indiririz.”¹⁹

âyetlerinde ezeli kararın, yavaş yavaş ortaya çıkması, kaderin zuhûru anlatılmaktadır.

﴿عَلَى الْمَوْسَىٰ قَدْرُهُ وَعَلَى الْمُقْتَرِ قَدْرُهُ﴾

“Eli geniş olan, kaderince (genişliğine göre) nafaka versin. Rızıkı kısılmış bulunan da Allah'ın kendisine verdiği kadar versin.”²⁰

âyetinde herkesin haline uygun olanı yapması gerektiği anlatılmaktadır.

﴿وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَىٰ﴾

“O ki takdir edip yol gösterdi.”²¹

﴿أَعْطَىٰ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَىٰ﴾

“Allah, herşeye yaratışını verdi, sonra onu yola iletti”²²

âyetleri, Allah'ın, her şeye yararına uygun olanı verdiğini ve kendisini başarıya iletecek şeye, zorunlu veya öğretim yoluyla ilettiğini anlatmaktadır.

İnsan hakkında da *takdîr* bir şeyi düşünüp taşınmak, bir şeye karar vermek ve alınan kararı uygulamaktır. Düşünce ile hareket etmek iyidir.

18. *Rahmân*: 89/29.

19. *Hicr*: 54/21.

20. *Bakara*: 92/236.

21. *A'lâ*: 8/3.

22. *Tâhâ*: 45/50.

Ancak kaprislerine göre hareket etmek kötüdür. *Müddessir*: 4/18-20'nci âyetlerde kaprislerine uyan kimsenin davranışı kınanmaktadır.

Kudret ve *makdûr*, isti'âre olarak zenginlik ve güzel hal anlamında da kullanılır. *Kezâ kadr*, rızkın darlığından kinâye olarak kullanılır.

﴿وَمَنْ قُدِّرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ﴾

“Rızkı kadredilmiş (kısılmış) bulunan da Allah'ın kendisine verdiği-ğinden versin.”²³

âyetinde rızkı kısıtlanan kimseye, kendi imkânı oranında çocuğun annesine emzirme ücreti vermesi emredilmektedir.

Bu kökten yapılmış *kıdr* (قَدْر) ise et pişirilen güveç, tenceredir. *kudâr* (قُدَار) da boğazlanıp pişirilen hayvandır.

Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli âyetlerinde geçen *kader* kelimesini gözden geçirirsek, bu kelimenin nasıl ve ne anlamda kullanıldığını daha açık ve net olarak anlayabiliriz:

Kelime, başlıca şu anlamlarda kullanılır:

1) Belli biçim verme, kararlaştırma, düzenleme, takdîr etme: *A'lâ*: 8/3, *Abese*: 24/19, *Kamer*: 37/12, *Yâsîn*: 41/39, *Furkân*: 42/2, *Vâkı'a*: 46/60, *Yûnus*: 51/5

2) Bir ölçü ve mikdâr ile yapma: *Hicr*: 54/21, *Sebe*: 58/11, *Sebe*: 58/18, *Zuhruf*: 63/11, *Ra'd*: 87/17, *İnsân*: 90/16, *Talâk*: 100/3, *Ahzâb*: 97/38, *Müddessir*: 4/18-20

3) Ölçülü, azar azar vermek, kısıtlamak: *Fecr*: 16, *Kasas*: 49/82, *İsrâ*: 30, *Sebe'*: 36, *Zümer*: 52, *Şûrâ*: 12, 37, *Rûm*: 37, *Ankebût*: 62, *Ra'd*: 26, *Bakara*: 236, *Talâk*: 7.

4) Belli bir zaman: *Mürselât*: 21-23, *Tâhâ*: 40;

5) Kudret, yapabilme gücü: *Beled*: 5, *Nahl*: 75-76, *İbrâhîm*: 18, *Enbiyâ*: 87, *Bakara*: 264, *Fetih*: 21; *Hadîd*: 29

6) Lâyıkıyla bilmek, değerlendirmek, anlamak: *Kadr*: 1-3, *En'âm*: 91, *Zümer*: 67, *Hac*: 74,

23. *Talak*: 100/7.

Görülüyor ki bütün âyetlerde kelime, temel mânâsı olan ölçü, miktar ile ilgili bir anlamda kullanılmıştır ve bütün kullanımlarda, yan anlamlar yanında bu temel anlam vardır. Ama bu âyetlerin hiçbirinde *kader*, Allah'ın, kullarının eylemlerini belirlediği, onları belli eylemleri yapmak zorunda bıraktığı anlamı yoktur.

Kader Konusunda İhticâc Edilen Diğer Âyetler:

﴿أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَدْرِكَكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشِيدَةٍ وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ فَمَا لَهُمْ لَآ يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا * مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنَ نَفْسِكَ ۗ وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا ۖ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا﴾

“Nerede olsanız, sağlam kaleler içinde de bulursanız yine ölüm sizi bulur. Onlara bir iyilik erişirse: “Bu, Allâh tarafındandır” derler. Onlara bir kötülük erişirse: “Bu, senin yüzündendir” derler. De ki: “Hepsi Allâh tarafındandır”. Bu topluma ne oluyor ki hemen hiç söz anlamıyorlar? 79-Sana gelen her iyilik Allah’tandır, sana gelen her kötülük de kendi(günâhın yüzü)ndendir. Seni insanlara elçi gönderdik. (Buna) Şâhid olarak Allâh yeter.” (Nisâ: 98/78)

98/78’nci âyette, savaştan kaçmakla ölümden kurtulmanın mümkün olmadığını, va’desi yeten kimsenin, nerede olsa, müstahkem kaleler içinde de bulunsa ölümün onu bulacağını bildirilmekte; bir iyilik gördüklerinde bunu Allah’tan bilen, bir kötülük gördüklerinde ise, bunun Hz. Muhammed yüzünden başlarına geldiğini söyleyen kimselerin yanlış düşündüklerine işaret edilmekte ve başa gelen her olayın Allah tarafından olduğu vurgulanmakta; bunu düşünüp kavramayan yüzeysel düşünceli kimselerin tutumu kınanmaktadır.

﴿مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ (٢٢) لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَيْكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ (٢٣)﴾

“22- Ne yerde ne de kendi canlarınızda meydana gelen hiç bir musîbet (âfet, hastalık) yoktur ki biz onu yaratmadan önce, bir kitapta (yazılmış ezeli bilgimizde tesbit edilmiş) olmasın. Doğrusu bu, Allah'a kolaydır. 23-

(Başınıza gelecek olayları, önceden bir kitaba yazdık ki) Elinizden çıkana üzülmeyesiniz ve (Allah'ın) size verdiğiyle sevinip şımarmayasınız. Çünkü Allah, kendini beğenip övünen kimseleri sevmez.” (Hadîd: 112/22-23)

âyetlerinde de yeryüzünde ve insanların kendi canlarında meydana gelen olayların, daha önceden Allah tarafından bir Kitâbda bulunduğu, vukûundan önce olayları bir Kitâbda tesbit etmenin, Allah için kolay olduğu vurgulanmakta; ardından da olayların önceden yazılıp tesbit edilmiş olmasındaki hikmet açıklanmaktadır: Böyle yapılmıştır ki insanlar, bunları Allah'ın takdîrine yorarak avunsun, kaybettiklerine üzülmessin, Allah'ın lütfu ile verdiği nimetlerle de şımarıp övünmesin, başkalarına caka satmasınlar. Çünkü Allah, kendini beğenmiş, övünen insanı sevmez.

Olayların tesbit edildiği, Allah'ın bilgi hazinesi olan bu Kitâbın mâhiyetini bilemeyiz. Allah kânâtta ne olacak ise onların hepsini vukûundan önce bilir. Allah'ın bildiği şeyler de zamanı gelince olur. Bunlardan kaçmak mümkün değildir. Burada kastedilen olaylar, insanın kendi irâdesi dışında başına gelen, üzüntü verici olaylardır.

Yüce Allah, kâinât olaylarını programlamış, bunların zamanlarını tesbit etmiştir. Allah'ın ezeli hüküm ve takdirinin tersi olamaz. İnsan bunu böyle bilirse başına gelen olayın neden olduğuna, olmayan şeyin neden olmadığına üzülmeyiz. İşte âyette bu noktaya işaretle: **“Olayları ezelde böyle tesbit ettik ki siz, elde edemediğinize üzülmeyesiniz, elde ettiğinize de sevinip gururlanmayasınız”** buyurulmuştur. Böyle yapılmıştır ki insanlar, “Neden rızıkım böyle azaldı, neden yağmur yağmadı, niçin şu sıkıntı başıma geldi, neden şu derde yakalandım?” deyip bunalımlara düşmesin. Allah kendisine sağlık, ni‘met, servet, mevkî, murâd verince de bunu kendi çabasına, zekâsına mal edip “Ben zekâm, çalışmam sayesinde bu ni‘mete ulaştım” deyip gurura kapılmasın. **“Çünkü Allah, kendini beğenmiş, övünen insanları sevmez!”**

Herşeyin, Allah'ın takdîri ile olduğunu, O'nun hüküm ve takdir etmediği bir şeyin olamayacağını, O'nun takdir ettiğinin de önlenemeyeceğini düşünüp, olanlara rıza gösterebilirsin, tasalanmasın, işlerin düzelmesi için elinden gelen çabayı harcayıp gerisini Allah'a havale etsin.

İşte insan ancak bu hikmet ile dünyâda mutlu olur. Allah'a böylesine bağlılığı, saâdetini tâ âhirete kadar uzatır, âhirette de kendisini mutlu eder.

Tabii kötü olaylardan hiç etkilenmemek, üzülmemek, iyi olaylara da sevinmemek insanın elinde değildir. İnsan kendisini ilgilendiren kötü olaylar karşısında doğal olarak üzülür, iyi şeylere de sevinir. Âyette sakındırılan üzülmek ve sevinme, kişinin câiz olan üzülmek ve sevinme sınırını aşıp aşırılığa kaçmasıdır ki aşırı üzülmek, insanı günâha sokar. Aşırı sevinmek de, gurura yol açar ki her ikisi de günâhtır, haram işlere sürükler, insanı iyice bedbaht eder. İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyet ettiği şu söz ne kadar güzeldir: "Sevinmeyen, üzülmeyen kimse yoktur. Önemli olan, kişinin başına gelen musîbeti sabır, hayrı da şükür ile karşılamasıdır"²⁴.

Âyette musîbet ile, insanın elinde olmayan, kendisinin sebep olmadığı felâketler kastedilmiştir. Meselâ başının ağrması veya bir yakınının ölmesi veya fakir olması, kıtlık, yangın ve deprem gibi âfetler. Bunlar insanın elinde olmayan şeylerdir. Bunların olması, Allah'ın takdîri ile olur. İnsanın kendi sebebolduğu, kendi yaptığı işler de yine Allah'ın bilgisi içindedir, Allah bunların olacağını bilir ama insan kendi isteğiyle yaptığı işlerden sorumludur. Çünkü bunları kendi irâde ve seçimiyle yapmıştır. Fakat elinde olmayan, bir yangının veya depremin sonucundan sorumlu değildir. Onun üstüne düşen, olanlara rızâ gösterip sabır ile bu felâketlerin etkilerini azaltmağa çalışmaktır.

İnsanın irâdesi ve seçimiyle yaptığı işler dışında bütün olaylar Allah tarafından olur. Fakat insan irâdesine bağlı işlerin oluşmasında insanın arzusunun, çabasının veya kusurunun etkisi vardır. Bundan dolayı bazı kötü işler, insanın kendisinden, kendi arzusundan veya kusurundan kaynaklanır. İnsan bilerek veya bilmeyerek bir şeyin olmasını ister, çok arzu eder. Fakat işin içyüzüne vâkıf olmadığı için istediği şeyin, kendisi hakkında gerçekten hayırlı olup olmadığını bilemez. İnsanın istediğini Allah yaratır. Ama bazan insanın çok arzu ettiği şey kendisi hakkında kötü sonuçlar doğurur. Bunun sebebi insanın kendisidir. Çünkü kendisi onu arzu etmiş ve onun olması için çaba göstermiştir. İşte 98/79'uncu âyette "*Başına gelen iyilik Allah tarafından, başına gelen kötülük de kendi nefisindedir; kendi hatân, kusurun yüzünden olmuştur*" buyrulmaktadır.

Şu dünyâda sürekli sınavdan geçirilmekte olan insan, yaptığı günahlardan ötürü dünyada da cezalandırılır. Nitekim yüce Allah: "*Başınıza gelen herhangi bir musîbet, kendi ellerinizin yaptığı işler yüzündendir. Allah*

24. Câmî 'u'l-Beyân: 27/235; İbn Kesîr, Tefsîr: 4/177.

(hatâlarınızın) birçoğunu da affeder.”²⁵, “İnsanların elleriyle yaptıkları (kötülükler) yüzünden karada ve denizde fesâd çıktı. Belki dönerler diye, (Allah, böylece) onlara, yaptıklarının bir kısmını taddırıyor.”²⁶ buyurmuştur. Bu âyetler de insanların başlarına gelen birçok olayın, kendi hatâ ve kusurlarının sonucu olduğunu gösterir. Ama Allah, insanların kusurlarından çoğunu affeder. “Eğer Allah, insanları yaptıkları işler yüzünden (hemen) cezalandırırsaydı, yeryüzünde hiç bir canlı bırakmazdı.”²⁷ Katâde'nin mürsel olarak rivâyet ettiği bir hadiste: “Kişinin ayağını yolun tırmalaması, ayağının sürçmesi, damarının seğirmesi, hep kendi günâhı yüzündendir. Allah'ın affettikleri ise daha çoktur”²⁸ buyurulmuştur.

﴿وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ﴾

“Başınıza gelen herhangi bir musîbet kendi ellerinizin yaptığı (işler) yüzündendir. (Allâh, hatâlarınızın) Birçoğunu da affeder.” (Şûrâ: 62/30)

﴿وَمَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا﴾

“79- Sana gelen her iyilik Allah'tandır, sana gelen her kötülük de kendi(günâhın yüzü)ndendir. Seni insanlara elçi gönderdik. (Buna) Şâhid olarak Allâh yeter.” (Nisâ: 98/79)

Şûrâ: 62/30, Nisâ: 98/79'uncu âyetlerde insanın başına gelen iyiliklerin, Allah'ın lütfu, kötülüklerin de kendi kusuru yüzünden olduğu, Allah'ın, kulların birçok kusurunu da bağışladığı vurgulandıktan sonra Hz. Muhammed'in elçiliğine Allah'ın tanıklığının yeterli olduğu belirtilmektedir. İkinci âyette hitabHz. Muhammed'e ise de asıl kasıt, onun şahsında bütün insanlardır. Allah'ın yasaları, Hz. Muhammed'e hitâb ile insanlara anlatılmaktadır.

﴿قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾

“51- De ki: “Allah, bizim için ne yazmış (ne takdir etmiş) ise ancak bize o ulaşır, bizim sahibimiz O'dur. İnananlar Allah'a dayansınlar.” (Tevbe, 113/51)

25.Şûrâ: 62/30.

26.Rûm: 84/41.

27.Fâtır: 43/45.

28.İbn Kesîr, Tefsîr: 1/528.

113/51'de insanın başına, yüce Allah'ın yazıp takdir ettiğiinden başka bir şey gelemeyeceği vurgulanarak Mü'minlere, Allah'a güvenip tevekkül etmeleri emredilmektedir. Kâinatta Allah'ın dilemediği bir şey olmaz. Allah, insanın bütün hayat safhalarını bilir. İnsanın hayatı, Allah'ın ezelde belirlediği programa göre cereyan eder. İnsan, korunmak için tedbirini alır, elinden geleni yapar ama Allah'ın takdir ettiği şeyi de kimse önleyemez. Allah insan için ne takdir etmişse, ne kadar yaşamasını dilemişse öyle olur. Falan zamanda ölmesi mukadderse insan ölür, yaşaması mukadderse yaşar. Allah dilerse onu zafere ulaştırır, dilerse yenilgiye uğratır.

Bu âyetler, savaş durumu ile ilgilidir ve insanın irâdesi dışında, ömür, hastalık, fakirlik, zenginlik, başa musîbetlerin, dert ve elemelerin gelmesi gibi olayların, Allah'ın plan ve takdîri, dilemesi gereği olduğu belirtilerek Mü'minler tesellî edilmekte ve onlara güven verilmektedir. Âyetlerde asıl verilmek istenen ders, savaştan kaçmakla ölümden kurtulmanın mümkün olmadığıdır. Bazan savaştan kaçan zillet içine düşüp ölür de cesaretle savaşan kahramanca yaşar. Gerektiğinde savaş, onurlu yaşamanın koşulu olur.

Müslümanlar saldırmak için değil, onurlarını korumak için savaşa gidiyorlardı. Ötede büyük bir gücün Müslümanları yok edip yurtlarını çiğ-nemek için toplandığı haber alınmıştı. Bunları oturup beklemek, bile bile şerefsizliği kabul etmek olurdu. Bunun için Allah'ın Elçisi, kendisine inananların hepsini savaşa çağırmıştı. Tebuk Seferindeki güç koşullar içinde inmiş olan bu âyetler, o şartlar içinde güçlükleri göğüsleyen, bozguncuların olumsuz propagandalarıyla da moralleri bozulmak istenen Mü'minleri tesellî etme ve onlara moral verme amacını taşır.